

SUMARI

Butlletí especial XI FORUM INTERXARXES – DIPUTACIÓ DE BARCELONA

Violència filoparental: símptoma o trastorn?

1. RESSENYA de l'acte
2. MATERIALS: Textos de Lidia Ramírez i José Ramon Ubieto

RESSENYA

El XI Fòrum Interxarxes – Diputació de Barcelona que es va celebrar el 21 d'octubre de 2016, a l'Espai de Francesca Bonnemaison amb el títol: “La violència filoparental: símptoma o trastorn?” va convocar més de 400 professionals.

La Presentació d'aquet XI Fòrum Interxarxes-Diputació de Barcelona, que va tractar el tema: Violència filoparental: símptoma o trastorn? va estar a càrrec del **Sr. Josep Muñoz**, Gerent de Serveis de Benestar Social de la Diputació de Barcelona, el **Sr. Lluís Franch** Gerent de la Regió Sanitària Barcelona del Servei Català de la Salut el qual presenta per primera vegada el Fòrum, al ser el primer any des que es coordina Interxarxes des de Salut, en concret des del CSMIJ, després de les etapes coordinades des de Serveis Socials i Ensenyament, qui va ressaltar la importància del compromís des de Salut per continuar amb un model d'èxit i destacar que la temàtica triada per aquest any, com és la Violència filoparental, no hi ha millor manera d'abordar-lo que des del treball en xarxa. També van participar d'aquesta presentació **Sr. José Antonio Martín**, director d'Acció Educativa del Consorci d'Educació de Barcelona i la **Sra. Mercedes Vidal**, Regidora del Districte d'Horta-Guinardó.

La primer taula es va organitzar al voltant del eix: Realitat de la violència filoparental. Aspectes teòrics i legals. Va ser coordinada per la **Sra. Iolanda Moragues**, cap del Servei de Suport de Programes Socials. Diputació de Barcelona. Van participar el **Sr. Joan Mayoral**, Subdirector General del Departament d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (Generalitat de Catalunya) i el **Sr. Javier Urra**, President de la Sociedad Española para el estudio de la Violència Filio-Parental (SEVIFIP).

En Joan Mayoral va fer una exposició on va aportar una visió jurista i de com ha evolucionat la normativa des del punt de vista penal i civil i exposant la incorporació de la VFP en el Codi Civil a l'any 1995. D'aquesta evolució en la legislació civil, Mayoral destaca que s'ha transitat del "fill com objecte a fill com subjecte de dret" i que es reconeixen els deures dels fills respecte dels pares. Malgrat això reconeix que així com sabem com activar un protocol quan els pares agredeixen als fills, a la inversa, no ho tenim tan clar. Finalment Mayoral va anunciar que s'està redactant un nou programa de violència pel 2017.

En Javier Urra, va partir d'un principi: "padres e hijos quieren quererse" i de que la violència filoparental "és una patologia del amor". Segons Urra, cal fer un diagnòstic i un pronòstic, així com invertir en educació i salut per evitar que els fills acabin en presons. S'observa un increment de violència vers l'autoritat" (metges, mestres, pares,..). El plantejament d'Urra de que "la família no es democràtica", comporta incloure la sanció dins de l'educació. En casos concrets calen fer denúncies com a últim recurs. Per això és important treballar primer perquè s'ha arribat a aquesta situació.

En el debat posterior es va posar èmfasis en crear recursos d'intervenció específics, des dels serveis socials bàsics, treballant en xarxa, sabent què pot fer cadascú.

Els dos casos van incidir en la pregunta que plantejava el títol, si estem davant d'un trastorn o d'un símptoma i es va veure que es tractava d'un símptoma que incloïa trastorns. Tots dos casos van mostrar com darrera de la violència hi havia una problemàtica complexa i que la violència era el símptoma de que allà passava alguna cosa que era d'un ordre subjectiu. Els objectius del treball en xarxa per tractar el tema de la violència filoparental principalment són dos: contenir i reduir el mal i rellançar el desig dels pares i dels fills perquè aquets puguin separar-se del vincle infantil.

Un debat molt animat va fer sorgir pel fet que són les mares les que majoritàriament busquen més els recursos però, a la vegada, costa molt que connectin amb el seu model de família, amb la seva realitat tant, elles mateixes com mare o com filles. Fer-ho més des de l'afecte que des del qüestionament. Sembla que la violència juvenil s'equipara a la justícia juvenil perquè amb la denúncia el que es genera és més violència. Ni l'única solució, ni la millor, és l'ingrés al centre. La importància dels recursos de lleure (oberts, infantils,...) presents en tots dos casos, resulten importantíssims per la evolució dels casos pel fet de no ser els recursos on recau l'expectativa del més important del dia. I aquests recursos sense el treball en xarxa no es podrien abordar en la globalitat del cas.

Finalment Laia Ortiz, 3a tinenta d'alcaldia i Direcció de l'Àrea de Drets Socials va ser l'encarregada de fer la cloenda, assenyalant que el fet de dedicar a la VFP una jornada de treball és perquè no es tracta d'un fenomen aïllat, individual, sinó producte i reflex d'una societat que és violenta, masclista i individualista i que, en la infància i l'adolescència, cal posar-lo al centre de la intervenció per treballar de manera transversal.

Ressenya realitzada per Núria Gonzalez Pratdesaba

Discussió sobre els casos presentats

José R. Ubieta. Psicòleg SSB Horta-Guinardó. Membre Comitè Tècnic

Per introduir el comentari dels casos presentats, voldria contextualitzar una mica aquest "nou" símptoma, més vinculat a l'adolescència: l'anomenada violència

filioparental, motiu de consulta creixent en molts dispositius clínics, educatius i socials, a més òbviamment dels policials i judicials.

Sortir de la infància, travessant aquesta “delicada transició” –en paraules de Víctor Hugo- que és l'adolescència, no és un assumpte fàcil. La prova és que moltes societats van inventar per a això els seus ritus de pas, tots amb la mateixa seqüència: separació de la família, exposició a proves amb risc i finalment adquisició d'un lloc en la societat dels adults.

Freud fins i tot va recórrer a la metàfora d'un túnel on l'adolescent ha de cavar, al temps, una doble sortida. La que li portarà a obtenir una identitat social com a adult responsable i la que li atorgarà la seva nova identitat sexual.

Fer-se adult implica, doncs, separar-se de l'univers infantil en el qual habitaven fins llavors. De la protecció dels pares, en primer lloc, i dels objectes i les seves maneres d'ús, propis de la infància.

Aquesta separació sempre és dolorosa per als fills i per als pares, que també han de fer aquest trànsit i desprendre's dels fills-nens.

Exemples quotidians els trobem en la negativa d'ells i elles a sortir a passejar amb els pares, en la seva decisió de tancar la porta de l'habitació o bloquejar l'accés a les seves xarxes socials. Moments de separació que, de vegades, resulten difícils per als pares, acostumats fins llavors a compartir-ho tot amb ells, en un règim de transparència i confiança.

Quan la família disposa d'espais de conversa o llocs d'elaboració d'aquesta separació (família extensa, professionals externs, associacionisme), la paraula vehicula aquest conflicte fins a trobar fórmules d'establir límits diferenciadors d'uns i uns altres (espais compartits i espais diferents, regles comunes i pautes pròpies). Aquesta via ordinària no exclou per descomptat bregues, cops de porta i desafiaments, però no fa d'aquest conflicte, necessari per créixer, un problema intractable.

De vegades aquesta mediació simbòlica no és possible i la violència posa en joc el real que amaga i que ara es desvetlla amb tota la seva cruesa i sadisme. Sorgeix llavors la violència com a falsa sortida, via que implica una ruptura en el vincle i en el marc de convivència, vàlid fins llavors. Insults, crits, empentes, puntades, cops.

Maneres radicals de separar-se d'aquell que es percep ara com intrusiu i insuportable. És un rebuig a la demanda d'aquest Altre del que ja no s'accepten condicions ni deures imposats (tasques domèstiques o escolars, horaris, hàbits de consum).

Al costat d'aquest rebuig sorgeixen també la ràbia i els retrets acumulats, que ara prenen un lloc principal en aquest cos a cos. Les absències, per ruptura o abandó, els desacords parentals, els abusos antics o els excessos per consums o trastorn mental. Tota aquesta herència paterna- l'actuat, el que s'ha dit i el no dit- ha deixat la seva petjada en cada fill.

L'adolescència sol ser un primer moment de fer balanç i passar factura pels danys, frontals o col·laterals.

El cas d'aquesta noia de 14 anys, filla única d'un pare alcoholitzat i una mare diagnosticada de Trastorn bipolar, és un bon exemple. A partir de la denúncia a la policia pels pares, que es veuen impotents per controlar la seva ràbia i les seves agressions, s'inicia el recorregut pels dispositius, primer els policials, després els judicials i finalment els clínics i socials.

Ella admet d'entrada la seva participació en els fets. Justifica les seves agressions "perquè, diu, és impossible viure amb una boja i amb un vell" (el pare aparenta 70 anys quan només té 55). No amaga que al costat d'aquestes agressions hi ha demandes i signes d'amor constants i mutus entre pares i filla. La VFP, en aquest cas, és un símptoma de la realitat familiar o un trastorn localitzat i individual? Que sigui un símptoma -aquesta serà la nostra hipòtesi de treball- no implica que la seva manifestació no inclogui, com veiem bé en aquest cas i en molts uns altres, altres trastorns implicats (trastorn mental, addiccions).

Síntoma vol dir que és una resposta, una manera de tractar un gaudi que es desborda, un excés que hi ha en el si mateix de la família. El síntoma té doncs una doble funció:

En primer lloc de denúncia, de manera xifrada com si fos un missatge, aquest excés, ho posa a cel obert perquè tothom sàpiga que allí passa alguna cosa; en segon lloc, al temps reproduceix aquest gaudi en respondre a la violència amb més violència. És per això que es tracta d'una falsa sortida perquè es converteix en una escena fixa que es retroalimenta.

En el cas d'aquesta noia tenim la bogeria de la mare en forma de variacions d'humor que oscil·la, alternant-se entre episodis maníacs i episodis depressius. El significat d'aquesta bipolaritat, per a una nena, apareix com un contrasentit, alguna cosa que manca d'explicació, i que li priva de tenir una referència estable i al temps difumina l'horitzó d'un desig propi, que requereix sempre, per a la seva constitució, d'una falta central.

Quan la bogeria es presenta com un tot en la vida, alguna cosa que no obeeix a cap llei si no que sembla una voluntat capritxosa, resulta difícil per a un fill/a imaginar com podria ser el seu lloc en relació a allò que seria el seu origen: una falta original que el fill podria imaginar satisfer. Què pot desitjar algú que canvia d'humor constantment i que quan l'eufòria li embarga se sobra i es prou i quan la malenconia s'imposa no hi ha gens extern que ho tregui de l'abisme? Allí és difícil, com a fill/a fer-se un buit i llaurar el seu propi desig futur.

El mateix ocorre amb el enolisme patern que, com tota addicció, implica un esborrament del subjecte que es consumeix consumint. Aquest gaudi de la beguda anul·la el desig, que sempre exigeix que alguna cosa quedi insatisfet, i transmet una renúncia del subjecte reduït, aquí, a la seva condició d'objecte tòxic (beguda). Davant aquesta prevalença del gaudi i de la disminució i degradació del desig trobem una primera solució, visible també en el cas, que és l'amor com a pal·liatiu. L'amor com a bàlsam que afavoreix el llaç familiar encara que és clarament insuficient per garantir el seu desig. Sobretot quan arriba l'adolescència i es tracta de posar a prova aquest futur fora de la família i assumint el risc que implica sempre

separar-se de l'infantil i del refugi familiar. Ella va trobar el suport necessari en l'amor i les cures de la seva àvia materna però això va trobar els seus límits en la pubertat.

És llavors quan sorgeix la ràbia i els retrets que s'instauren com un patró relacional. D'una banda entre els pares mateixos que es tiren al capdavant els fracàs acumulats, personals (en el seu treball o en les seves relacions socials) o en la relació de parella (asimetria, expectatives no complertes, criança filla). I d'altra banda els retrets dels fills als pares per haver-los fet viure aquesta escena que denuncien ara de manera crua: boja i vell (degradació alcohòlica) són els qualificatius que dedica als seus pares.

Aquests retrets cal escoltar-los com una denúncia però també com un rebuig que pot prendre formes molt diverses. Hi ha les més espectaculars que suposen una confrontació directa, en forma de violència física o verbal, però també està el rebuig silenciosos o la fugida, com a desaparició i trobem també una tercera manifestació que és el boicot a la demanda de l'altre: absentisme escolar, inhibició en les tasques acadèmiques o domèstiques).

Les tres són maneres d'evidenciar aquest rebuig i l'elecció, o predominança en cada cas d'una o una altra, depèn bàsicament de tres factors:

1. intensitat de la ràbia relacionada amb el que s'ha dit i actuat
2. respostes dels pares, incloent el pes del no-dit
3. el suport extern rebut (família extensa, professionals)

Pujar-se damunt dels pares, exercir de petit dictador i imposar les seves normes, manipulant als pares i companys de classe, és alhora una denúncia de la nuesa del rei i una constatació patètica que aquest nou lloc de rei de la casa és un lloc trampós ja que no deixa de ser un amo de per riure. On hi havia un subjecte oblidat –almenys aquesta és la vivència que un pot construir-se de l'escena familiar- ara tenim un rei, sempre a la vora –com veiem en el cas d'aquesta noia i de molts altres- de tallar-se o autolesionar-se, conscient que el seu regne és poc glamuros.

Tota violència, inclosa la VFP, és signe que la paraula ja no té valor d'intercanvi. El paradoxal és que aquesta denúncia reproduceix, com dèiem, i repeteix

inconscientment allò mateix que denuncia: l'excés de gaudi, sense regulació alguna, com si fos fruit del capritx

Podeu trobar informació més detallada sobre aquesta jornada al link:

<http://www.diba.cat/es/web/benestar/historic-documentacio-jornades>

MATERIALS

Aportacions al tema de la violència

Reflexions sobre la violència

Lidia Ramírez, psicòloga clínica, psicoanalista, adjunta a la coordinació del programa Interxarxes

Durant tot aquest curs els espais de formació del programa Interxarxes han estat dedicats a abordar el tema de la violència.

Com sol ocórrer-nos en Interxarxes, els temes que prenem com a objecte de treball sorgeixen dels casos amb els quals treballem. En aquest ocasió, es tractava d'un nen de 8 anys que presentava conductes agressives a l'escola que dificultaven seriosament no només els seus aprenentatges, sinó també la convivència.

El que ens permet prendre un cas per reflexionar sobre un tema és que podem abordar-ho des del detall i encara que sembli una contradicció, és des del detall des d'on podem construir un saber col·lectiu.

Va dir Freud que el dia que els homes van deixar de tirar-se pedres i fletxes i van començar a insultar-se, aquest dia, va començar la civilització.

Avui els homes no es tiren fletxes i l'insult ha passat a constituir una forma de violència. La situació en la qual estan milers de nens com a efecte de guerres i moviments migratoris es pot interpretar com un fracàs de la civilització.

Amb l'interès de buidar la paraula violència excessivament carregada de contingut i que s'aplica a escenaris que tenen molt poc a veure uns amb uns altres, ens vam proposar abordar el tema en tres parcel·les, en tres camps en els quals podíem observar-la: la família, l'escola i el carrer. En la família, la violència s'embulla amb el mal ús de l'autoritat i amb la dificultat de separació. Recordem també a Freud quan deia que separar-se de la família és una de les tasques més difícils de la civilització. A l'escola, la violència sorgeix de la relació amb el semblant. L'altre em recorda sempre la meua pròpia manca, la meua pròpia fragmentació, la meua falta d'unitat.

La violència al carrer el que mostra és la dificultat i el problema de la infància i l'adolescència quan queden sols, desorientats i desregulats.

Emmarcats els tres escenaris, convidem a dos experts Jorge Tizón i Juan Luis Linares perquè ens orientessin en l'anàlisi del fenomen. Jorge Tizón ens va introduir en el tema a través de la ira, una emoció primària, present en tota relació que establim amb els objectes, assenyalant com la ira que no pot ser eliminada sinó regulada. Juan Luis Linares ens va indicar que “no es tracta de compadir a la família culpabilitzant al fill, ni de culpabilitzar a la família per absoldre al fill”, sinó que es tracta de comprendre bé la situació per poder establir les responsabilitats que a cadascun li correspon assumir.

En un i a altre moment els professionals vam poder conversar, a través de tallers, sobre la forma i les condicions com vèiem aparèixer la violència en el nostre lloc de treball. Vam poder interrogar-nos sobre la relació entre violència i por, violència i judicialització, violència i immigració, entre violència i medicalització, per exemple, així com sobre diferents programes que estaven organitzant respostes per tractar aquesta problemàtica.

El treball que hem fet no ha esgotat el tema, tampoc ho esperàvem, al contrari, volem mantenir obert l'interrogant sobretot tenint en compte que hi ha nens, com el qual iniciava aquest article, que ens pregunten qui li assegura que no es va a quedar “sense menjar”, “sense casa”, “sense mamà”. Els majors sabem que no hi ha garantia pel costat de l'Altre, però un nen té tot el dret de saber com anem a respondre com a adults.

Finalment hem pres un d'aquests escenaris, el del maltractament dels fills cap als pares i ens hem plantejant si estem enfront d'un trastorn o enfront d'un símptoma. Amb aquesta pregunta hem organitzat el XI Fòrum Interxarxes-Diputació de Barcelona, al que us convidem des d'aquest blog.

Bibliografia sobre violència filoparental

Lorena Bertino Menna, Roberto Pereira Tercero (2010). "Cuando los adolescentes toman el poder. Un caso de violencia filio-parental".

<http://www.sevifip.org/index.php/2013-10-26-21-53-45/publicaciones/4-bertino-y-pereira-2010>

Jaume Funes et alt. (2016). "Adopción, adolescencia y violencia filio-parental. Una relación dirigida por el miedo". *II Boletín del Observatorio de Violencia Intrafamiliar*

https://issuu.com/fundaciondelmenorfaim/docs/ii_boletin_del_observatorio_de_vi

Oriol Ginés (2013). "Violència ascendent: què han de saber les escoles?". En *Àmbits de psicopedagogia* 39.

<http://ambitsdepsicopedagogiaorientacio.cat/portfolio-item/ambits-39/>

Izaskun Ibabe, Joana Jauregizar, Óscar Díaz (2007). "Violencia filio-parental: Conductas violentas de jóvenes hacia sus padres" Gobierno Vasco

http://www.euskadi.eus/web01-a2justic/es/contenidos/documentacion/violencia_filio_parental/es_vifilpar/violencia_filio_parental.html

Jacques Lacan. (1983). "La agresividad en psicoanálisis", *Escritos 2*, México: Siglo XXI

Jacques Lacan. (2012). "Los complejos familiares en la formación del individuo", *Otros Escritos*, Buenos Aires, Paidós

Juan Luis Linares (2002). *Del abuso y otros desmanes: el maltrato familiar, entre la terapia y el control*. Barcelona: Paidós Ibérica.

Alba Muro Marquina (2016). "Educant en responsabilitat: intervenció en casos de violència filio-parental " en Butlletí d'Inf@ncia núm. 95 – Maig de 2016
http://treballiaferssocials.gencat.cat/ca/actualitat/butlletins_electronics/butlletj_infancia/Num.95/

Roberto Pereira (2011). *Psicoterapia de la violencia filio-parental*. Madrid: Morata

Tatiana Pérez García, Roberto Pereira Tercero "Violencia Filio-Parental: revisión de la Bibliografía". Revista *Mosaico*, Dic. 2006 nº 36.
www.robertopereiratercero.es/articulos/ViolenciaFilioParental.pdf

Lidia Ramírez (2016). "Reflexionando sobre la violencia" en Blog del Congrés de SS.
<http://www.css2016.com/single-post/2016/10/10/Reflexionando-sobre-la-violencia>

Jordi Royo Isach (2008). *Los rebeldes del bienestar. Claves para la comunicación con los nuevos adolescentes*, Barcelona: Alba Editorial

Jorge Tizon (2011). *El poder del miedo: ¿donde guardamos nuestros temores cotidianos?*. Lleida: Milenio

José Ramón Ubieto (2016). "Violencia, agresividad y crueldad" en Blog del Congrés de SS. <http://www.css2016.com/single-post/2016/04/27/Violencia-agresividad-y-crueldad>

Javier Urra (2015, reed.). *El pequeño dictador crece. Cuando los padres son las víctimas*. Madrid: La Esfera de los libros

Javier Urra (2015). "Niños agresivos: se curan con educación y terapia. Hay esperanza". <http://www.javierurra.com/index.php/ninos-agresivos-se-curan-con-educacion-y-terapia-hay-esperanza/>

Webgrafia:

CONEXUS

<http://www.conexus.cat/documents.php?PHPSESSID=858aa9e6bfd4e8cb73f71bf7b7d68c2f>

REVISTA MOSAICO <http://www.featf.org/revista-mosaico/>

SEVIFIP. Sociedad Española para el Estudio de la Violencia Filio-Parental

<http://www.sevifip.org/>

Comissió Organitzadora del XI Fòrum:

Fina Borràs (Coordinadora del programa Interxarxes), **José Ramón Ubieta** (SSB Horta Guinardó), **Lidia Ramírez** (adjunta coordinació del programa Interxarxes), **Nati Ruiz** (EAP Horta Guinardó), **Marta Dot** (CSMIJ Horta), **Núria González Pratdesaba**, (Districte Horta Guinardó. Ajuntament de Barcelona), **Montserrat Juanpere** (EAIA Horta Guinardó), **Ramon Almirall** (Comitè tècnic programa Interxarxes) i **Francesc Reverter** (Diputació de Barcelona).

Redacció Infox@rxes 28: Ramon Almirall, Núria Gonzalez Pratdesaba, Lidia Ramírez, José Ramon Ubieta

Fotos: José Ramon Ubieta